

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 25 Volume: 6 Issue: 25

-Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU Armağanı-

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ALTINTEPE KALESİNDEN GÜNÜMÜZE YANSIMALAR
THE REFLECTIONS FROM ALTINTEPE FORTRESS TO PRESENT DAY

Mehmet KARAOSMANOĞLU*
Mehmet Ali YILMAZ**

Öz

Son yıllarda, Arkeolojik bulguların yorumlanması aşamasında etnoarkeolojiden yararlanılmaktadır. Arkeolojik kazılarla açığa çıkarılan materyal üzerinde günümüz sosyo-ekonomik ve teknoloji seviyesi ile karşılaştırılarak yapılan çalışmalar Erzincan-Altintepe Urartu Kalesinde elde edilen sonuçları desteklemiştir. 2003 yılından beri sürdürülen kazı çalışmaları bölge kültürü ve geleneklerinin yaklaşık 5500 yıldan beri devam ettiğini ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışmadan da anlaşılacaktır ki kültür süreklilik gösteren bir unsurdur.

Anahtar Kelimeler: Altintepe Kalesi, etnoarkeoloji.

Abstract

In recent years, ethnoarchaeology is used largely on interpreting of archaeological findings. The working on the revealed material in the Altintepe excavations by being compared with today's socio-economical and the level of technology have been presented positive findings which supported on results of excavations on Erzincan-Altintepe Urartian Fortress. Excavations carried out since 2003 revealed that the cultures and traditions of the region have continued since approximately 5500 years. In the study it will be understood that the culture is an element that its contain of continuity.

Keywords: Altintepe Castle, ethnoarchaeology.

Arkeolojik bulgular bir kültürün yerleşim düzenini, teknolojik seviyesini, sanatını, refahını, bölgesel ilişkilerini ve günümüze olan etkilerini ortaya koyar. Arkeologlar bazı buluntuları yorumlarken oldukça zorlanırlar. Zorlukların aşılması sürecinde arkeolojik verilerle, günümüz geleneklerinin karşılaştırılmasıyla ortaya konan etnoarkeolojik ilişkiler çözümler üretebilir. J.Yakar'ın Anadolu'nun Etnoarkeolojisi adlı el kitabı niteliğindeki çalışmasında bu konu kısmen de olsa değerlendirilmiş ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır (Yakar,2007).

2003 yılından beri sürdürdüğümüz Altintepe Kalesi kazılarında elde edilen bazı bulguların değerlendirilmesi aşamasında da benzer durumla karşılaşmıştır. İl merkezinin 16 km doğusunda yer alan Altintepe Kalesi, verimli Erzincan ovasında, doğal bir tepe üzerine kurulmuştur (**Resim: 1; Çizim: 1**). Burada yapılan kazılar, Tunç Çağı'ndan, Orta Çağ'a kadar uzanan yerleşim izlerini ortaya çıkarmıştır. Kalede yaşayan kültürlerle ait eserlerin yansımaları bugün bile bölgede kendini göstermektedir (Karaosmanoğlu ve diğerleri, 2010; Karaosmanoğlu, 2011: 366 vd.).

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 25240 Erzurum, mkaaras@atauni.edu.tr

**Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 25240 Erzurum, E-mail: mehmetaliylmz@gmail.com

Hemen her arkeolojik yerleşimin yoğun buluntu grubunu oluşturan seramikler Altıntepe Kalesi'nde de oldukça fazladır. Doğu Anadolu'da Erken Tunç Çağı'ndan itibaren süregelen çanak çömlek geleneğinin, bugün de değişmeden köylerde kullanıldığı gözlemlenmektedir (Karaosmanoğlu-Korucu, 2012: 135). Altıntepe yakınındaki Çadırtepe Köyü'nde yaptığımız gezi sırasında bazı evlerde, benzerlerine bölgede tunç çağlarından beri rastlanan, el yapımı, açık, çanak çömleklerin üretimlerinin sürdürülerek halen kullanılması bunun en iyi örneklerindedir (**Resim:2a-b**). Diğer yandan tunç çağlarına ait bir mangalda yakın geçmişimize ait örneklerle birebir benzerlikler gösterir. Farkı günümüzdeki bakır veya pirinçten yapılırken geçmişteki seramikten yapılmıştır (Korucu, 2012: 28)(**Resim: 3a-b**).Aradaki yaklaşık 5500 yıllık süreç arkeolojik verilerle tam anlamıyla doldurulmasa da geleneğin sürekliliğini gösteren etnoarkeolojik benzerlikler bu tür değerlendirmelerde son derece önemlidir.

Altıntepe, mimari buluntular açısından da Urartu dönemine ait günümüzden yaklaşık 2750 yıllık birçok geleneğin halen bölgede devam ettiğini de göstermiştir. Erzincan ve ilçelerinde yapılan keşif gezilerindeki bazı gözlemler sayesinde Altıntepe buluntularının işlevi konusunda bilgi sahibi olunmuştur. Yine bu gözlemler kaledeki Urartu dönemi yapılarının taşıyıcıları ve üst yapısı gibi bazı bilinmeyenlere de ışık tutmuştur.

1959-1968 tarihleri arasında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından yapılan ilk dönem kazılarıyla ve o günkü ifadeyle "Mabet Saray"ın batısındaki ikamet odalarının bitişiğinde açığa çıkarılan, yumruk büyüklüğünde renkli çakıl taşı döşeli alan, 'avlu' olarak yorumlanmıştı (Özgüç, 1966: 8).İkinci Dönem kazılarında burada açılan küçük bir sondaj çalışması, sızdırmaz bir kil tabakası üzerine çakıl taşlarının oturtulduğunu göstermiş ve bize bu alanın havuz zemini olabileceğini düşündürmüştür (Karaosmanoğlu-Yılmaz, 2009: 122; Karaosmanoğlu, 2011: 368)(**Resim: 4**).Urartu Kalelerinde bugüne dek rastlamadığımız bu döşemin erken örnekleri MÖ II. binde Hattuşa'da görülmektedir (Seeher, 2002: 48). Osmanlı Dönemi seyyahlarından Evliya Çelebi'nin özellikle tuzlarının öneminden söz ettiği,Kemah İlçesi yakınlarındaki halen faaliyette olanKömür Köyü tuzla havuzlarının (Evliya Çelebi, 2005: 450) yapım tekniklerinin Altıntepe'deki döşemle birebir benzer olduğu ve aynı geleneği sürdürdüğü görülmüştür (**Resim: 5**).

Başka bir örneğe temizlik kültürü üzerinedir. Tuvalet ve bununla bağlantılı tuvalet kültürü MÖ III. binden beri arkeoloji literatüründe bilinmektedir. Urartu Krallığı sınırları içinde de ilk olarak Çavuştepe'den (Erzen, 1978: 9) bilinen tuvaletin, en güzel ve alaturka taş tek örneği Altıntepe'de ara avluda 5 no.lu odanın dış duvarının bitişiğine yerleştirilerek kanalizasyon bağlantısıyla ortaya çıkarılmıştır (Karaosmanoğlu- Yılmaz, 2009: 121; Yılmaz, 2012: 235)(**Çizim: 1**). Bugünde her yerde kullanılan tuvalet taşlarıyla olan benzerliğinden ötürü alaturka tuvalet taşlarının öncüsü olarak kabul edilebilir (**Resim: 6**). At nalı şeklindeki taşın oval ön kısmı üç kademelidir. Taşın sol tarafı ayağın rahat basması için düzleştirilmiştir.Sağ ayağın bastığı yerin ise aynı biçimde işlenmemesi ve duvara bitişik yapılmasını, günümüz Erzincan halkının geleneğindeki, tek ayaküstüne sağlam basarak ve hafifçe duvara yaslanarak tuvalete 'çömelme' biçimiyle açıklayabiliriz.Yine tuvaletle aynı alanda bulunan banyo/çağ taşı da bölgede Urartu'dan beri süregelen bir geleneğin öncüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana kanalizasyonun üstüne yerleştirilen, 80 x 65 cm ölçülerinde, ortasında 13 cm çapında delik bulunan iyi işlenmiş yassı taşın benzerleri halen yakın köylerde yüzeyleri bezenerek kullanılmaktadır(**Resim: 7a-b**). Kale yöneticisinin ikametine ait 4nolu odanın dip duvarı taş temel üzerine oturtularak bir niş içine alınan ve kanalete bağlanan yalak biçimli işlenmiş taşın günümüzün lavabo veya pisuarların benzeri olduğu söylenebilir (**Resim: 8;Çizim: 2**) (Karaosmanoğlu-Yılmaz, 2009:120)

Arkeolojik kazılarla açığa çıkarılan birçok toplumun mutfak kültürü konusunda yapılan yorumlar, nadiren yazılı belgeler ve çoğunluklada kullanılan kap kacak, ocak, fırın, tandır ve diğer eşyalar üzerinden yapılmıştır. Altıntepe'de ilk dönem apadanasının kuzey batı duvarına bitişik olarak yapılan 6 x 16 m ölçülerindeki yapı da içerisinde bulunan iki tandır, bir ocak, dört pitos ve odanın güneybatı köşesinden başlayan kanalizasyon döşeminden dolayı mutfak olarak tanımlanmıştır(Karaosmanoğlu ve diğerleri, 2008: 500). Yarıya kadar kısmı tahrip

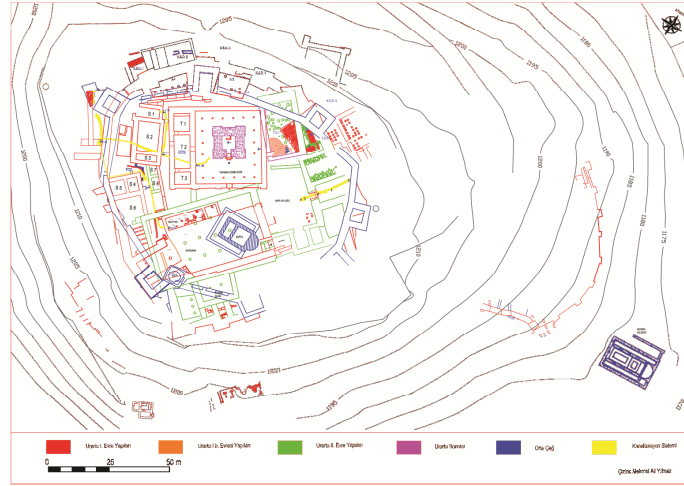
olan silindirik gövdeli tandırlar zemin altına yerleştirilmişlerdir (**Resim: 9**). Önünde küllüğü bulunan ocak, kerpiçten yapılmış dairevi forma sahiptir. Altın-tepe çevresinde yer alan günümüz köylerinde de benzer tandır, fırın, ocak ve büyük küpler kullanılmaktadır.

Altın-tepe'deki binalar taş temel üzerine kerpiç duvarlar örülerek yapıyordu. Dolayısıyla arkeolojik kazılarla genelde yapıların temelleri taş üstü de günümüzde Erzincan köylerinde olduğu gibi kerpiçten yapılmıştır (**Resim: 10**) Binaların üst yapısı, çoğunlukla, o dönem konusunda bilgiler veren betimlemelerden veya çevredeki geleneksel mimariden hareketle rekonstrükte edilmeye çalışılmıştır (Özgüç, 1966: Res./Fig.-13). Altın-tepe apadanası ve çekirdek tapınağın etrafındaki sütunlu galerilerinin (**Resim: 11**) nasıl bir üst yapıya sahip olduğu konusundaki yorumlara kaynak olabilecek yapı Kemah ilçesindeki 1347 tarihli Gülabi Bey Camiinde kendini gösterir (Gündoğdu ve diğerleri, 2009: 159 vd.) (**Resim: 12**). Oldukça geniş taş kaideler üzerine basan ahşap direkler birbirine paralel sıralanan hatların oluşturduğu üst yapıyı desteklemektedir. Bu mimari düzen Urartu dönemi binalarının üst örtüsüne de ışık tutmaktadır.

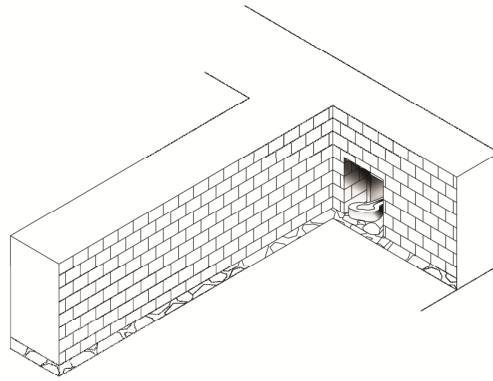
Etnoarkeolojik çıkarımlar hem buluntuların yorumlanmasında hem de çevre kültürlerin çağlar boyunca belli bir geleneğin devamı olarak geliştiğini ortaya koymaktadır. Altın-tepe ve Anadolu'daki birçok arkeolojik merkezde yapılan çalışmalar da bu tezi desteklemektedir. Arada binlerce yıl da olsa kültürün sürekliliğinin izleri her alanda kendini gösterebilmektedir.

KAYNAKÇA

- ERZEN, Afif (1978). *Çavuştepe I-İ.Ö. 7-6. yüzyıl Urartu Mimarlık Anıtları ve Orta Çağ Nekropolü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- EVLİYA ÇELEBİ (2005), *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kum-Girit*, (Haz. Yücel Dağlı- Seyit Ali Kahraman), 2. Cilt-2. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- GÜNDOĞDU, Hamza-BAYHAN, Ahmet Ali-AKTEMUR, Ali Murat-TIĞCI, Sibel- ARSLAN, Muhammet (2009), *Kültür Varlıkları ile Kemah*, Ankara: Kariyer Matbaacılık
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet (2011), "Erzincan Altın-tepe Kalesi-Erzincan Altın-tepe Fortress" *Urartu, Doğu'da Değişim-Transformation in the East* (Haz./Ed. Kemalettin Köroğlu-Erkan Konyar), s. 366-373, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet-CAN, Birol-KORUCU, Halim (2008). Altın-tepe Urartu Kalesi 2006 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları" *Kazı Sonuçları Toplantısı 29, 1. Cilt*, s. 497-514, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet -YILMAZ, Mehmet Ali (2009). "Altın-tepe Urartu Kalesi 2007 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları-Tapınak ve Batı Odalarındaki Çalışmalar" *Kazı Sonuçları Toplantısı 30, 1. Cilt*, s. 120-122, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösim Basımevi.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet-KORUCU, Halim-YILMAZ, Mehmet Ali (2010). Altın-tepe Kazı ve Onarım Çalışmaları-Tanıtım El Kitabı, Erzincan: Doğu Matbaası
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet -KORUCU, Halim(2012). "The Apadana of Altın-tepe in the Light of the Second Season of Excavations" *Ancient Near Eastern Studies Supplement 39, Anatolian Iron Ages 7, The Proceedings of the Seventh Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19-24 April 2010* (ed. A. Çilingiroğlu and Antonio Sagona), s. 131-148, Leuven-Paris-Walpole, MA.:Peeters
- KORUCU, Halim (2012) " Erzincan Altın-tepe Urartu Kalesi İle Yakın Çevre Yerleşimleri Tunç ve Demir Çağlar Seramiği" Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, *Altın-tepe. Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi
- SEEHER, Jürgen(2002). *Hattuşa Rehberi, Hitit Başkentinde Bir Gün*, İstanbul: Ege yayınları
- YAKAR, Jak (2007). *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi- Tunç ve Demir Çağlarında Kırsal Kesimin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Çev. Selen Hırçın Riegel), İstanbul: Homer Kitabevi
- YILMAZ, Mehmet Ali (2012). Urartu Yerleşimindeki Kanalizasyon Sistemleri, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1*, s. 229-224, Ankara: Bizim Büro Basımevi

Çizim 1-Altintepe Genel Plan

4 Nolu oda içindeki lavabo/Pisuvan
Çizim: Mehmet Ali Yılmaz

Çizim 2-Altintepe Urartu dönemine ait 4 nolu oda ve niş içinde lavabo-pisuvan yeniden kurma denemesi

Resim 1-Altintepe Hava Fotoğrafi

Resim 2 a-b

Resim 3 a-b

Resim 4- Altıntepe Urartu Döenmine Ait Havuz

Resim 5- Kemah'daki Tuzla havuzu

Resim 6- Altıntepe Kalesindeki Urartu Dönemine ait Tuvalet

Resim 7a: Altıntepe'deki Urartu Dönemine ait "Çağ/Banyo Taşı"

Resim 7b: Erzincan köylerinde halen kullanılan "Çağ Taşı"

Resim 7a-b

Resim 8- Altıntepe Urartu dönemine ait 4 Nolu oda ve niş içindeki lavabo-pisuvar

Resim 9- Altıntepe Kalesindeki Urartu Dönemine ait Tandırlar

Resim 10- Erzincan Köylerinde yakın zamana kadar kullanılan kerpiç evler

Resim 11- Tapınak avlusundaki revaklı bölüm yeniden kurma denemesi

Resim 12- Kemah Gülabi bey camii son cemaat yeri